

Inter eos homines quos Macrobius Saturnalibus apud Vettium Praetextatum congregatos esse fingit, ut per omne feriarum spatium meliorem diei partem seriis disputationibus occuparent, coenae autem tempore iucundiore sermone uterentur, est Servius quidam, 'inter grammaticos doctrinam recens professus,' quem Symmachus (I 24, 8) priscos praeceptores doctrina superare iudicat, Praetextatus autem et Avienus (VI 7, 3 et 4) doctorem doctissimum et doctorum maximum vocant. quem cum Caecina Albinus (VI 6, 1) 'cotidie enarrando Romanae indoli' Vergilium intimam cum poeta familiaritatem contraxisse dicat, non mirum est quod ab eo Avienus (I 24, 20) exigendum esse censet, ut quicquid in Vergilio obscurum videatur quasi litteratorum omnium maximus palam faciat. atque Maurum vel Marium Servium Honoratum qui in Vergilii carmina commentarios scripserit a Macrobio induci cum olim suspicati sunt Joannes Seldenus de synedr. Ebr. I 10 (opp. omn. vol. I 2 p. 965) et Andreas Bosius de pontificatu max. imper. Rom. IV 4 (Graev. thes. antiq. Rom. t. V p. 293), tum nostra memoria docuerunt Ludovicus Janus prolegg. in Macrobo. p. XXIX et Henricus Keilius praef. in gramm. lat. t. IV p. LII. sed cum haud pauca eorum quae Macrobius Praetextati convivas de magni aestimanda Vergilii et doctrina et elegantia disputantes facit eadem extant in illis commentariis qui Servio vulgo tribuuntur, extiterunt qui Macrobii libros et Servii commenta etiam arctiore quodam vinculo inter se contineri putarent. quamquam eos fefellit opinio, qui cum in editionibus Isaaci Pontani recensionem secutis tertii Saturnaliorum libri exitum sextique verba extrema cum Servianis scholiis ad Aen. IV 58 et II 16 conspirare viderent, inde Servium ad commentarios conscribendos Macrobii libris excitatum esse coniecerunt: etenim tertii sextique libri particulas illas Pontanum e Servio petitas Macrobio supposuisse Janus prolegg. p. XXXIV docuit. qua Pontani fraude patefacta ut nihil supersit quod in Servianos commentarios e libris Macrobii translatum esse videatur, tantum abest, ut tertii Saturnaliorum libri capita I—XII tantum non tota in

scholiis Servianis, qualia inde ab anno 1600 eduntur, dispersa legantur. quod non fugit Ottonem Ribbeckium, qui in prolegomenon ad Vergilii editionem capite octavo ea conligens quae ab obtrectatoribus poetae in Aeneide reprehensa esse traditum est non neglexit quae Macrobius III 10—12 et Euangelum de inscientiae Vergilianae vulneribus detegendis et Praetextatum de excusando poeta disputantem fecit. quae cum in ea qua nunc utimur scholiorum farragine repetita sint, Ribbeckio non improbabile videtur 'ex ipsius Mauri Servii Honorati commentario, quem integrum legerit, sua Macrobius his locis transcripserit:' cum frustula tantum et laciniae veterum commentariorum supersint, mirum esse non posse, quod Praetextati et Euangeli argumenta in brevius contracta legantur et alia addita sint quae Macrobius vel omiserit vel non legerit, cum aliunde ad nostra scholia adglutinata esse possint. itaque Ribbeckius p. 105 postquam comparavit inter se Macr. III 12 et Serv. ad Aen. VIII 276 'non poteramus' inquit 'luculentiore exemplo doceri, quae fuerit antiqua Serviani commentarii facies quamque turpiter vel eis locis, quibus res ipsae plenius quam alibi servatae sunt, deformata et confusa sit.' eodem modo quae ratio inter Macrobius et Servium intercedere videretur Ribbeckius explicavit p. 124, ubi Macr. V 19, 1 sqq. cum Servio Danielis ad Aen. IV 700 sqq. contulit.

Huic sententiae quantum auctoritatis tribuendum sit accuratissime quaeratur oportet. quae si vera esset, quin ea, quae de commentariorum Servio vulgo tributorum origine et compositione et tradita sunt et probabiliter coniectata, omnia reiicienda essent, non posset dubitari. dixi autem et in museo rhenano (XIV p. 550) et in iis quae Servii ad Georg. I 1—100 commentario Halis anno 1866 edito praefatus sum ita se rem habere, ut ea sola quae in Burmanni et Lioni editionibus non essent uncis inclusa Servio tribuerentur librorum manu scriptorum inscriptionibus et subscriptionibus, e reliquis autem, quae cuius essent nesciremus, multo maiorem partem codicibus nono vel decimo saeculo scriptis et a Petro Daniele primum editis contineri, minorem quinti decimi saeculi libris deberi (cf. mus. rhen. XIV p. 548 sq.): his testimoniis mihi probari, Servii esse quae in editionibus illis extra uncinos posita legerentur, e reliquis quae Danielis libri haberent ex antiquorum scholiastarum commentariis excerpta esse et Servianis auctoritate vel paria vel superiora, quae e libris noviciis, veluti e Bononiensi bybl. Sti Salvatoris 90, petita essent saeculo quinto decimo ad Vergilium enarrandum inventa esse. quod ita esse aliis

quoque testimoniis comprobatur. usi enim sunt Servio scriptores aliquot, quorum libri hodie supersunt, ut cum Servianis commentariis comparari possint: inter quos Isidori Hispalensis origines nomino et mythographorum quos Maius edidit commenta. quae communia sunt his cum Servio ea conlecta non capit spatium huic commentationi concessum. neque tamen, ut fidem faciam mihi dicenti, Servianis commentariis ita comparatis illos usos esse, ut nunc eos habeamus in scriptis libris qui Servii nomen prae se ferant et careant Danielis additamentis, non possum proferre exempla aliquot, quibus id ita esse comprobetur. itaque conferantur inter se Isidorus orig. I 63, 4 et Servius ad Aen. I 373, Isid. orig. III 3, 3 et Serv. ad ecl. II 11, Isid. orig. III 21, 8 et Serv. ad Georg. IV 464, Isid. orig. III 70, 12 et 13 et Serv. ad Aen. I 744 et Georg. I 138, Isid. orig. III 70, 20 et Serv. ad Aen. I 742 et Georg. I 337, Isid. orig. IV 12, 8 et Serv. ad Aen. I 693, Isid. orig. V 3, 1 et Serv. ad Aen. I 507, Isid. orig. V 25, 5 et Serv. ad Ecl. I 33, Isid. orig. V 26, 18 et Serv. ad Aen. VIII 205, Isid. orig. V 27, 13 et Serv. ad Aen. I 54, V 145, ad Georg. III 104, Isid. orig. V 34, 2 et 3 et Serv. ad Georg. I 100, Isid. orig. VI, 19, 82 et Serv. ad Aen. I 632, Isid. orig. VIII 11, 45 et Serv. ad Aen. IV 242, Isid. orig. VIII 47 et 48 et Serv. ad Aen. IV 242, Isid. orig. IX 2, 44 et Serv. ad Georg. III 26, Isid. orig. IX 2, 49 et Serv. ad Aen. I 416, Isid. orig. IX 3, 44 et Serv. ad Aen. III 519, Isid. orig. XII 3, 9 et Serv. ad Aen. IV 402, Isid. orig. XII 4, 10 et Serv. ad Georg. III 416.

Longe maximam partem eorum quae Isidoro et Servio communia sunt sciens praetermisi quia exemplis supra scriptis satis confirmatum videtur quod confirmari volui. reliquum est ut consensum qui quinque locis est inter Isidorum et Servii interpolatorem inde repetendum esse doceam, quod ex eodem uterque fonte sua hauserit. consentiunt autem quae Isidorus V 26, 11 habet 'seditio dicitur dissensio civium, quod seorsum alii ad alios eunt. nam hi maximeurbatione rerum et tumultu gaudent' cum iis quae interpolator ad Aen. I 149 adnotavit 'seditio est dissensio civium, sicut Cicero ait in de republica *caque dissensio civium quod seorsum eunt alii ad alios seditio dicitur*' quae Ciceronis verba a Nonio quoque p. 25 servata sunt. — quae Isidorus de aevo dixit V 38, 4 'nam aevum perpetua est aetas cuius neque initium neque extremum noscitur, quod Graeci *αιῶνας* vocant, quod aliquando apud eos pro saeculo, aliquando pro aeterno ponitur. unde et apud Latinos est derivatum' redeunt in his quae Serviano scholio ad Aen. VII 776 addita sunt 'aevum est aetas per-

petua, cuius neque initium neque extremum noscitur, sed hoc modo aevum aetatem Hippolyti posuit. veteres aevum etiam deorum vitam dicebant, nam et Virbius inter deos colitur e. q. s.' quae verba leguntur quidem in editione Danielis, sed desunt in Parisino 7929. Isidorum qui plura habeat de aevi vocis vi explicanda quam Servii interpolator, ab eo sua mutuatum esse non est probabile, sed eundem uterque auctorem transcripsisse videtur. — Gradivus cur Mars diceretur Isidorus VIII 11, 52 his verbis exposuit 'Mars autem apud Graecos gradivus dicitur, eo quod in bellum gradum inferant qui pugnant aut quod inpigre gradientur.' eandem huius vocis originationem et iisdem verbis expressam apud interpolatorem Servii habemus ad Aen. III 35. neque tamen Vergilii interpreti sua debere dixerim Isidorum qui non dubito quin reliquas quoque quas ille profert Gradivi nominis derivationes exscripturus fuerit, si pleniore quem dicunt Servio usus esset. temere enim Isidorus solebat arripere quaecumque in rem suam videretur posse convertere. — De Umbrorum origine IX 2, 87 haec prodidit Isidorus 'Umbri Italiae gens, sed Gallorum veterum propago, qui Appenninum montem incolunt, de quibus historici perhibent, quod tempore aquosae cladis superfuerint et ob hoc *ὀμβρίους* graece nominatos.' quae quamquam ad verbum prope conspirant cum his quae Servii interpolator ad Aen. XII 753 adnotavit 'sane Umbros Gallorum veterum propaginem esse Marcus Antonius refert: hos eosdem quod tempore aquosae cladis imbribus superfuerunt Umbros cognominatos,' tamen non sunt deprompta e Vergiliani interpretis copiis, qui neque Appenninum montem Umbros incoluisse dixit neque ad graecum eius populi nomen proprie pertinere originationem illam perspexit. cf. Plin. nat. hist. III 112 'Umbrorum gens antiquissima Italiae existumatur, ut quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent.' — ea quoque quae ad Aen. X 370 e Parisino 7929 Daniel edidit '*per ducis Evandri*] melius *ducis* quam si dixisset *regis*, hoc enim nomen exprimit ducentem in proelia. Sallustius *quo cupidius in ore ducis se quisque bonum et strenum ostentantes*, non dixit in ore consulis (*non dixit proconsulis* codex)' ex eodem fonte hausta sunt, e quo Isidorus deprompsit quae IX 3, 22 de ducis vocabulo exposuit 'dux dictus eo, quod sit ductor exercitus, sed non statim quicumque principes vel duces fiant etiam reges dici possunt. in bello autem melius ducem nominari, quam regem. nam hoc nomen exprimit in proelio ducentem. unde et Virgilius *ducis Evandri*. Sallustius *quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum*. non dixit in ore consulis.' videmus autem Isidorum

plenius transcripsisse auctorem, quem sequebantur, quam Servii interpolatorem.

Mythographi Vaticani a Maio primum editi quae e Servii commentariis hauserint diligenter significavit Georgius Henricus Bodius qui Maii editionem Cellis a. 1834 repetendam curavit, ut si quis Servii verba cum illis scriptoribus comparare velit eum ad hunc librum delegare possim. quo tempore scripserint mythographi incertum est. Bodius praef. p. XVII primum eorum post Boethium floruisse censet.

His ita expositis quaerendum esse videtur, num Ribbeckius consensum illum, quem inter Macrobiani Saturnalia et Servium Danielis non nullis locis esse supra diximus, recte interpretatus sit, cum ea quoque quae Daniel e suis libris petivit Servii esse diceret. quam disputationem ita instituendam esse mihi persuasi, ut primum quaeretur, utrum ea quae Servium faceret Macrobius docentem in ipsius Servii commentariis repeterentur necne; deinde tertius Saturnaliorum liber compararetur et cum Servii et cum interpolatoris scholiis; denique disceptaretur, num in reliquis Macrobiani libri partibus inessent quae e Servii commentis hausta esse viderentur.